

Det flytande beståndets haveri

På folkbiblioteken i Göteborg har man infört en typ av mediehantering som kallas ”flytande bestånd”. Vissa är dock både tveksamma till nyttan av arbetsmetoden och kritiska mot att beslutet fattats över personalens huvuden. bis publicerar här en debattartikel skriven av några bibliotekarier i Göteborg, som – på grund av det som de upplever som ett debattklimat med lågt i tak inom organisationen – inte vill att bis publicerar deras namn.

Tanken var från början att skriva om folkbibliotekens marknadsanpassning i allmänhet men vi fastnade ganska snart vid ett av de starkaste tecknen på en marknadsanpassning: införandet av ett så kallat ”flytande bestånd”. Vi kommer här att begränsa oss till Göteborg, som sedan början av år 2011 haft ett flytande bestånd på stadens folkbibliotek.

I

För att undvika missförstånd kan man bäst karakterisera ett flytande bestånd så här:

[E]n bok i ett bibliotekssystem blir kvar på det bibliotek där den lämnats efter lån. Därmed antas kommuninvånarna, omedvetet, bestämma över innehållet i deras bibliotek. (Håkan Grissler, ”Priset på allt och värdet på inget”, *Framsidan* 4/2012.)

Med andra ord en form av marknadstänkande där efterfrågan antas styra utbudet.

Vilka är då de övriga fördelarna med det flytande beståndet? Varför ville man införa det i Göteborg? I protokollet från bibliotekschefergruppen i Göteborg från den 27 januari 2011 räknas det upp tre skäl för att testa flytande bestånd i en sådan stor skala:

1. Pröva nya sätt att arbeta
2. Använda mediebeståndet bättre
3. Minska transporter

Om vi snabbt ska beta av de tre skälen till att ha flytande bestånd och se hur de stått sig mot verkligheten är det ingen munter historia. Det flytande beståndet försvarar om något nya sätt att arbeta. Den livsviktiga kännedomen om det lokala beståndet utarmas när man som bibliotekarie inte längre vet vad man har på hyllorna. Böckerna flyter iväg och plötsligt har man en massa böcker man inte har någon kännedom alls om. Detta försvarar referenssamtal med låntagare som vill ha

”en bra bok”. Att förvalta och ha kännedom om bibliotekets bestånd är en kompetens som går förlorad när allt flyter.

Det går inte pröva nya utbrytningar och uppställningar i genrer, utan allt standardiseras för att det inte ska bli kaos på biblioteken med alla flytande böcker som kommer in från andra bibliotek. Snarare än nytänkande främjas likriktning. Och när det kommer till att använda beståndet bättre kan man ju fråga sig om anhopning av de senaste titlarna på de bibliotek med reservationsbenägna låntagare är en effektiv användning av beståndet, något vi återkommer till längre fram. Vad gäller transporter har vi inte hört något om att de gått ned – den allmänna känslan säger snarare tvärtom – men där väntar vi fortfarande på statistik som kan svara på frågan.

I samband med införandet av det flytande beståndet i Göteborg ändrades även budgetfördelningen för de göteborgska folkbiblioteken. Biblioteksverkligheten blev än mer beroende av kvantitativa mått som i sann marknadsanda ska ge konkurrensfördelar folkbibliotek emellan. De folkbibliotek med många utlån genererar mycket pengar medan de med många besök och lite utlån får mindre. I budgeten är 80% av de pengar ett folkbibliotek får sig tilldelat kopplat till hur många utlån som görs därifrån, och endast 20% är koppade till antalet besökare. Detta i sig ger en skev fördelning av resurser mellan folkbibliotek i rikare stadsdelar som är mer utlåningsinriktade än motsvarigheterna i förorterna som är mer av besökskaraktär (vilket innebär att många besökare här kommer till biblioteket för att använda en dator, kopiera, läsa dagstidningar och umgås, etcetera).

En annan aspekt av det flytande beståndet är att bibliotek med aktiva och självgående låntagare med goda IT-kunskaper gynnas, och nya media, framför allt böcker, ackumuleras på de bibliotek där denna låntagartyp dominerar. Enligt marknadstänkandet kan man säga att populära media hamnar där

efterfrågan är som störst. Detta är en lögn. Förortsbiblioteken dräneras på ny media då de flesta låntagare där, speciellt barn, är mer restriktiva med att reservera och vill ha med sig något i handen när de lämnar biblioteket.¹ Men efterfrågan är inte mindre för det! Man kan göra en jämförelse med det marknadsekonomiska tänkandet. I marknadsekonomier är det inte efterfrågan som är det centrala utan den effektiva efterfrågan – efterfrågan som kan betala för sig. Om vi ska använda liknelsen på vårt marknadsinspirerade flytande bestånd kan vi säga att efterfrågan på exempelvis böcker knappast är mindre i förorterna men däremot den effektiva efterfrågan – en efterfrågan som kan ta för sig i det nya reservationsbaserade beståndet.

Att Christina Persson, stadsbibliotekets chef och ytterst ansvarig för införandet av ett helt flytande bestånd, i en radiointervju säger att det krävs ”mer aktiva bibliotekarier” för att få det flytande beståndet att fungera visar på vilken fundamental brist på insyn i verksamheten hon har. Man kan påtala möjligheten att reservera tills man blir blå i ansiktet, men barn, ungdomar och många andra låntagare i förortsbiblioteken vill ändå inte reservera, utan få en bok i handen här och nu (av så skilda orsaker som otålighet, svårt att förstå vad ”att reservera” innebär, eller att de ”inte vill vara till besvär”). Så är det bara. Halvtomma nyhetshyllor och gammal skåpmat är avskräckande för alla besökare och de vill i de allra flesta fall inte vänta. Det är bara att fråga någon bibliotekarie eller assistent på ett förortsbibliotek.

II

Själva införandet är som ett kapitel ur Naomi Kleins *Chockdoktrinen*. Det började med att vi ute på Göteborgs folkbibliotek fick spridd information om att stadsbibliotekets böcker skulle flyta under dess stängning. Detta konkretiserades sedan med att utöver stadsbibliotekets böcker även inbegripa en begränsad mängd medietyper såsom TV-spel. Men ännu ett litet tag senare börjar det riktigt märkliga. Den 23 december 2010 skickas ett förslag för de gemensamma inköpen och det flytande beståndet från Christina Persson ut för beaktande. Alltså en dag före julafton och i en tid då många går på ledighet. Där framgick hur mycket som skulle börja flyta och vips handlade det plötsligt om betydande delar av beståndet, som till exempel deckare, fantasy och film. Svaret på detta mejl skulle in i början av januari. Trots en oerhört kort svarstid, som dessutom till stor del låg under röda dagar och juledighet,

1. Ett undantag som bekräftar regeln är TV-spel och här skulle man kunna se ett starkt argument för att enstaka medietyper kan flyta men inte hela bestånd.

lät reaktionen inte vänta på sig. I stort sett vartenda folkbibliotek i Göteborg skickade in djupt kritiska svar på förslaget om införande av ett flytande bestånd.

Resultatet? Att förslaget genomfördes först med de uppräknade medietyperna och strax därefter med hela beståndet. Utan att vara lagd åt det konspiratoriska hållet är det inte svårt att misstänka att planen hela tiden varit att ha ett helt flytande bestånd, oavsett vad vi ute i verksamheten tyckte om saken. Många biblioteksarbetare känner sig helt överkörda och att beslutet saknar förankring hos dem som faktiskt jobbar med folkbiblioteksverksamhet är en underdrift. Det var ett djupt odemokratiskt beslut taget över våra huvuden och man kan här verkligen tala om att man lagt ekonomi och budgetansvar i en låda och demokrati och medarbetarinflytande i en annan. Aldrig ska de mötas. Detta är något som gång på gång poängteras i protokollen från bibliotekschefsgruppens möten och även i den nya biblioteksplanen; det är stadsbibliotekets chef som ”äger” frågan om mediebeståndet genom att sitta på medianslagen från Kulturförvaltningen. Det är ett politiskt beslut som för den välvillige kan skänka ett lyster av demokrati över strukturen i Göteborgs folkbibliotek, men som i realiteten ger legitimitet åt en högst odemokratisk sådan. Man kan här säga att det representativa i vår representativa demokrati helt överskuggar den demokratiska dimensionen.

Denna hierarkiska toppstyrning blir extra tydlig när det kommer till mer övergripande problemformuleringar eller ifrågasättanden av det flytande systemet som inte rör rent tekniska frågor. Olika arbetsgrupper inom folkbiblioteken kan inte tillsammans uttrycka missnöje eller åsikter trots att man delar liknande arbetssituationer med liknande problem, utan alla sådana frågor hänvisas att ta upp individuellt, på enskilda arbetsplatsers APT. Sedan ska enhetschefen – om denna finner frågan relevant – ta med frågan eller problemformuleringen till bibliotekschefsgruppen där den kan diskuteras – men inte beslutas kring. Detta då gruppen saknar befogenheter och att all reell makt gällande beståndet och ekonomin är koncentrerad till i princip en enda person: stadsbibliotekets chef.

Således finns inga möjligheter till verkligt medarbetarinflytande då organisationsstrukturen är så oerhört toppstyrd. När ungdomsbibliotekariegruppen skickade ut en kritisk skrivelse om det flytande beståndet tog det inte lång tid innan gruppen kallades till möte med cheferna. När man läser protokollet från detta möte är det inte alltför svårt att läsa mellan raderna; bakom all vänlighet och stora ord om bättring i kommunikationen var det viktigaste på det mötet att understryka vikten av korrekt ordgång. Allt missnöje måste kanaliseras individuellt på APT och aldrig formuleras

kollektivt genom offentliga ställningstaganden och skrivelser. I klartext: framförd kritik görs tandlös genom att det görs svårt att ens framföra den i alla virrgångar av ”korrekt ordergång” och möjlighet att avfärda något som uppifrån anses ”felaktigt formulerat”.

III

Det är denna struktur som möjliggör ett projekt lika illa förankrat och genomtänkt som ett helt flytande bestånd. I protokollet från ungdomsbibliotekariernas möte med cheferna kan man vidare läsa att införandet av det flytande beståndet var en process som togs lite i taget utan någon slutgiltig vision. Med andra ord hade man ingen aning om vad man gav sig in i. Vi ute i verksamheten fick betala priset.

Var finns konsekvensanalysen? Forskningsrapporter? Underlag från de orter som prövat ett flytande bestånd? Fanns det ens någon kännedom om att till exempel bibliotekspersonalen på Karlstads stadsbibliotek, som testat flytande bestånd, till stora delar var missnöjda med det?

Vi har inte sett några fakta som backar upp beslutet om ett helt flytande bestånd. Det hela känns mest som en fix idé som kunnat förverkligas genom en toppstyrd organisation. En oberoende utvärdering där både besökare och personal får komma till tals har utlovats och ska vara klar till dess att det renoverade stadsbiblioteket öppnar sina portar. Det blir säkert en utvärdering, men vi hyser inga större förhoppningar om att man tar hänsyn till utvärderingens resultat. Tidigare har man inte tagit någon hänsyn till åsikterna från personalen ute i folkbiblioteksverksamheten i Göteborg, så varför skulle man göra det nu? I Göteborgs Stads biblioteksplan för år 2013–2021, som antogs sommaren 2013, finns det tvärtom många formuleringar som starkt indikerar att det flytande systemet är här för att stanna. Vi hoppas vi har fel. Sista ordet är i vilket fall inte sagt.

Några missnöjda bibliotekarier i Göteborg

Arbetsplatsen i skönlitteraturen

Underjordiska timmar (2010)

Delphine Vigan

Förlossningen (2009)

Måns Wadensjö

Yarden (2009)

Kristian Lundberg

Jag ska egentligen inte jobba här (2012)

Sara Beschier

Dåliga människor (1991)

Mary Andersson

Champinjontestamentet (2011)

Laima Muktupavela

Spådom (2011)

Magnus Dahlström

Jag ska bara fixa en grej i köket (2010)

Moa Herngren

Kallskänken (2010)

Jenny Wrangborg

Efter arbetsschema (2008)

Johan Jönsson

De anhöriga (2012)

Pelle Forshed

